

השר בר-לב שוגה קשות בסוגיית ערביי ישראל

מאת ד"ר דורון מצא

מבט מבס"א מס' 2,119, 10 באוגוסט 2021

תקציר: האלימות הפנימית בחברה הערבית אינה תולדת הפערים בין יהודים לערבים. נהפוך הוא.

אחת התופעות המאפיינות את הממשלה הנוכחית בישראל נוגעת לערבוביה המתקיימת בה ואצל חלק משריה בין הרצון להתחבר לתהליכים העכשוויים המגדירים את המציאות לבין דבקותם בשרידי השקפות עולם חברתיות שבאות מתוך ה"בייס" הפוליטי. מתח זה ניכר בעשייה המדינית של שר החוץ לפיד, הנקרע בין עניינו לקדם את הפרדיגמה הכלכלית-תועלתנית שעמדה בבסיס הסכמי אברהם, לבין מחויבותו לפוליטיקת הזהויות שבמרכזה השאלה הפלסטינית.

מגמה דומה ניכרת אצל שר ביטחון הפנים עומר בר-לב בכל הנוגע למגזר הערבי בישראל. בשנים האחרונות מתמודדת המשטרה עם תופעת האלימות המשתוללת בישובים הערביים שבחלקה פוגעת גם ביהודים וברכושם – בעיקר בנגב ובגליל. מאמצים רבים נעשו להתמודדות עם התופעה. בשלהי ממשלת נתניהו-גנץ הושקה התוכנית לצמצום האלימות ותוכננה פתיחת תחנות משטרה נוספות בישובים הערביים וחיזוק כוח ההרתעה המשטרתי כלפי ארגוני הפשיעה הפועלים בחברה הערבית. גם הממשלה החדשה שמה לה למטרה את הנושא, והשותפות הפוליטית עם רע"ם בראשות עבאס נתנה לכך תוקף ומשמעות נוספת.

השר בר-לב התייחס לסוגיה בנאום ב-14 ביולי, בו הציג את תוכנית המשטרה למאבק בפשיעה וייחס את האלימות בחברה הערבית לאי השוויון המובנה בין המגזר היהודי לערבי.

סוגיית הפערים הסוציו-אקונומיים בין החברות הערבית והיהודית אינה חדשה. מדובר בתופעה מתמשכת ששורשיה נעוצים בסוף שנות הארבעים של המאה הקודמת, כאשר הרוב הערבי-פלסטיני בארץ ישראל הפך למיעוט במדינה היהודית, ולמעשה גם למעין פריפריה חברתית-כלכלית. לאורך שנים רבות התמקמה החברה הערבית בשולי המערכת הכלכלית בישראל. היא סבלה מנחיתות בהשקעות ממשלתיות, ברמת השכלתה, ובאיכות הירודה של התשתיות והשירותים ברשויות המקומיות, כאשר בפועל התנהלה הכלכלה הערבית בסוג של נפרדות מזו היהודית.

סוגיית קיזוז הפערים בין ערבים ליהודים הפכה מאמצע שנות השישים למרכיב בסיסי במדיניות הישראלית הממשלתית כלפי המיעוט הערבי, ללא זיקה מיוחדת לזהותן הפוליטית של הממשלות, בניסיון לייצר תחושת נוחות בחברה הערבית ולמתן את הפוטנציאל לאקטיביזם לאומני-פלסטיני. מנקודת מבט זו צדק השר בר-לב. אולם בהיצמדות לתהליך ההיסטורי ולאקסיומות העבר דיגל השר בקלילות על מאפייני העשור האחרון ביחסי המדינה עם המיעוט הערבי שאופיינו בפריצת דרך גדולה בכל הנוגע לסוגיית צמצום הפערים בין יהודים לערבים.

את מקום המדיניות הממשלתית הקלסית שחתרה לצמצום פערים באופן שעדיין הותיר את החברה הערבית במצב נחיתות כלכלית וחברתית החליפה מדיניות שראתה לנכון לאחד בין הכלכלה הערבית והיהודית ולהפוך את הכלכלה הערבית מגורם זניח ושולי לגורם יצרני ותורם לתוצר הלאומי הגולמי.

מדובר במהפכה תפיסתית של ממש שראתה לנכון לטפל בסוגיית הפערים - לא דרך שימור הא-סימטריה בין יהודים לערבים אלא דרך יצירת סימטריה ושותפות המבוססת פחות על הגדרות פוליטיות ערכיות ויותר על הגדרות תועלתניות וכלכליות. בפועל תורגמה מדיניות זו לתוכנית סיוע חסרת תקדים בעלות של 15 מיליארד שקלים (החלטה 922 מדצמבר 2015) - תוכנית שהממשלה הנוכחית התחייבה להגדילה משמעותית כחלק מההסכמים הקואליציוניים עם רע"ם ועלותה מוערכת בעשרות מיליארדי שקלים.

בחסות מדיניות זו החלה כניסת משכילים ערבים לענפי ההייטק לצד הגדלת חלקן של נשים ערביות בשוק העבודה (במקביל לתופעה דומה בחברה החרדית) וצמיחת מעמד ביניים ערבי חדש. האפקט המרכזי של אותן מגמות היה בראש ובראשונה יצירת מתחים פנימיים בחברה הערבית בשני מובנים: מתח בין העצמת נשים שהגיעה גם דרך האפיק הכלכלי של יציאתן לעבודה לערכיה המסורתיים של החברה הערבית השמרנית; ומתח בין אלה בחברה הערבית שרכבו על גל השילוב והצמיחה הכלכלית לאלה שנותרו בשוליים. אפקט נוסף שנלווה למדיניות הממשלתית הייתה כניסת הון לחברה הערבית וליישובים הערבים שגררה ניסיונות מצד גורמים שונים לנכס לעצמם חלקים ממנו.

זה הרקע לעלייה באלימות בחברה הערבית: לא הפערים החברתיים-כלכליים בין יהודים לערבים שצומצמו, אלא השלכות הלוואי של המדיניות הממשלתית המיטיבה. הם באו לידי ביטוי גם בתהליך המודרניזציה החברתית שנלווה לשילוב הכלכלי וגם בכניסתם ובנוכחותם של כספים ליישובים הערביים שהובילו הן לעלייה בפשיעה נגד נשים והן להשתוללות ארגוני הפשע. לעניין זה היה אף היבט לאומני בדמות אירועי מאי 2021 בערים המעורבות כאשר הפריפריה שנותרה מחוץ למעגלי הצמיחה הכלכליים שהניעה המדיניות הממשלתית פרקה זעמה דרך חיבור לממד הלאומני.

בהיבט זה, תופעת האלימות הפנימית בחברה הערבית אינה תוצאה של פערים בין יהודים לערבים אלא תוצר-לוואי של המאמץ האדיר לצמצום בעשור האחרון על-ידי ההשקעות הכלכליות הנרחבות של הממשלה ברחוב הערבי. ניתוחו של בר-לב את תופעת האלימות משקף מבחינה זו תפיסת מציאות שהיא פחות רלוונטית להבנת החברה הערבית בימינו אלה והתהליכים המתחוללים בה. יש לכך משמעות רבה על התוויית אסטרטגיית פעולה רלוונטית להתמודדות עם האלימות בחברה הערבית החייבת להישען על תפיסה נכונה ועדכנית של המציאות.

המאמר התפרסם במקור ראשון ב-21.7.2021.

* ד"ר דורון מצא הוא חוקר במרכז בס"א, מילא בעברו תפקידים בכירים במערך המודיעין הישראלי.